

Rapport

Rullstolar i kollektivtrafiken

Individ- och samhällsperspektiv

2007-12-05

Framtagen av

Västra Götalandsregionen, avdelningen funktionshinder och delaktighet i samarbete med Område Hjälpmedel (Regionservice) Västra Götalandsregionen, Hjälpmedelsinstitutet (HI), Swedish Medtech, Vägverket, Banverket, Luftfartsstyrelsen, Västtrafik, Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF), Autoadapt, Färdtjänsten Stockholm och den samlade handikapprörelsen i Västra Götaland.

Innehållsförteckning

1. Deltagande parter	3
2. Inledning	4
3. Arbetsprocessen	6
4. Resultat	16
4.1 Sammanställning av information	16
- Rullstolar och bussresor	17
- Rullstolar och spårvagn	19
- Rullstolar och resor med Specialfordon (färdtjänstbuss)	20
- Rullstolar och tågresor	22
- Flygresor med elektriska rullstolar och med manuella rullstolar med elektriska funktioner	23
- Exempel på monteringsanvisning vid flygresor	25
- Mått på olika rullstolsmodeller	26
4.2 Spridning av information	29
4.3 Nationell handbok för upphandling	29
5. Referenslista	31

1. Deltagande parter

Lars Annerberg	SLTF
Berndt Berndtsson	Rådet för funktionshinderfrågor
Mikael Bynander	Autoadapt
Lovisa Eld	Västtrafik
Maria Giöbel	Västtrafik
Hans Hedström	Rådet för funktionshinderfrågor
Ingemar Johansson	Banverket
Owe Jonsson	Färdtjänsten Stockholm
Jennie Josefsson	Hjälpmiddelsinstitutet
Carina Jönsson	Regionservice, Område Hjälpmedel
Bo Käll	Västtrafik, Anropsstyrd Trafik
Charlotte Larsson	Regionservice, Område Hjälpmedel
Barbro Nohlqvist	Regionservice, Område Hjälpmedel
Jan Petzäll	Vägverket
Marianne Salén	Regionkansliet
Anke Samulowitz	Regionkansliet
Annelie Sjölund	Luffartsstyrelsen
Leif Svensson	Swedish Medtech
Östen Säfvelin	Hjälpmiddelsinstitutet

Övriga medverkande

Olle Asp	Autoadapt
Henrik Ehrlington	Rådet för funktionshinderfrågor
Ken Gammelgård	Handisam
Stefan Nord	Västtrafik
Anne Perman	Regionservice, Område Hjälpmedel
Thomas Wilhelm	SJ

2. Inledning

Handikappolitikens två kungsvägar

Handikappolitiken har två huvudspår. Det ena är att utforma samhället och verksamheterna så tillgängliga som möjligt och det andra är att stärka den enskilde individen med individuella stödinsatser. "Rullstolar i kollektivtrafiken" är ett exempel på hur dessa två huvudspår behöver samverka för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättningar.

Avdelningen funktionshinder och delaktighet, roll och uppdrag

Avdelningens roll är att stödja politiker i både Handikappkommittén och i Hälso- och sjukvårdsutskottet. Handikappkommittén representerar det ena huvudspåret, tillgänglighet, Hälso- och sjukvårdsutskottet representerar det andra huvudspåret, individstöd.

I budget för år 2006 anger regionfullmäktige i Västra Götalandsregionen följande: "Alla regionens verksamheter ska präglas av tillgänglighet, gott bemötande och trygghet. ... Kollektivtrafikens resenärer ska uppleva trygghet under resan. Fysisk miljö och information ska i möjligaste mån vara utformad så att alla människor kan ta del av den."

Handikappkommitténs uppdrag är att företräda personer med funktionsnedsättningar i Västra Götaland och verka för ett tillgängligt Västra Götaland. Vidare ska kommittén och dess avdelning funktionshinder och delaktighet samverka med Västra Götalandsregionens verksamheter, olika samhällsparter i Västra Götaland, nationellt och internationellt. Handikappkommittén har bl.a. ansvarat för framtagningen av "Riktlinjer och standard/normer, Tillgänglighet för personer med funktionshinder till trafiken i Västra Götaland". Det har skett i samverkan med kommunalförbunden, trafikverken, Västtrafik och den samlade handikapprörelsen i Västra Götaland.

Hälso- och sjukvårdsutskottets uppdrag är att svara för en regionövergripande strategisk utveckling av hälso- och sjukvården. Detta omfattar ansvar för prioriteringar, struktur, patientavgifter, regelverk mm. Här ingår habilitering och rehabilitering inkl hjälpmedel, frågor som hanteras av avdelningen funktionshinder och delaktighet. Rätt insatta och utprovade hjälpmedel har stor betydelse för god livskvalitet. Genom riktlinjer och produktanvisningar i "Handbok för förskrivning av personliga hjälpmedel" har länets kommuner och Västra Götalandsregionen enats om ett gemensamt regelverk, vilket ger en god grund för lika hantering oavsett var i länet man bor. Hjälpmedelsförsörjningen bygger i största möjliga mån på gemensamma upphandlingar i Västra Götaland.

Arbetsgruppen "Rullstolar i kollektivtrafiken"

Hösten 2006 kom ett mail till avdelningen funktionshinder och delaktighet. "...Under sommaren har det varit skrivelser om en man som bor i Alingsås och som vill åka till Gråbo med sin Permobil. Tyvärr har han en lång Permobil och kan då inte spännas fast i bussen. ... hur stor får en elstol vara för att kunna åka i en buss?..."

Frågan som ställdes var: "Handlar det om fel rullstol eller fel buss?" Det finns naturligtvis inget enkelt svar på denna fråga. Både hjälpmedelsförskrivningen och tillgänglighetsarbete i kollektivtrafiken följer en mängd olika bestämmelser. Verksamheterna har dock allt för lite kunskap om varandras förutsättningar. Detta påverkar möjligheterna för rullstolsanvändaren att åka kollektivt.

Arbetsgruppen "Rullstolar i kollektivtrafiken" bildades för att sammanföra personer som arbetar med hjälpmedelsfrågor med personer som arbetar med tillgänglighet inom kollektivtrafiken och med brukarrepresentanter. Arbetet startades med ett Västra Götalandsperspektiv.

Frågornas komplexitet kräver emellertid de samlade kunskaperna och erfarenheterna som finns att tillgå i Sverige. Arbetsgruppen "Rullstolar i kollektivtrafiken" utvidgades till att omfatta även nationella aktörer.

Frågorna rörde i första hand färdmedlen, buss, tåg, spårvagn och flyg men utökades till att i viss mån även omfatta färdtjänstfordon.

Anke Samulowitz och Marianne Salén (regionkansliet, avdelningen funktionshinder och delaktighet)

3. Arbetsprocessen

2006-10-18

Arbetsgruppen "Rullstolar i kollektivtrafiken" bildades för att sammanföra personer som arbetar med hjälpmedelsfrågor med personer som arbetar med tillgänglighet inom kollektivtrafiken och med brukarrepresentanter. Arbetet startades med ett Västra Götalandsperspektiv.

Det blev tydligt att det saknades en gemensam kunskap om rullstolar i kollektivtrafiken hos brukare, rullstolsförskrivare, rullstolstillverkare och kollektivtrafiken.

2006-11-01

Arbetsgruppen "Rullstolar i kollektivtrafiken" konstaterade dels behov av ökad kunskap om säkerhet och ansvar och dels en önskan att "se med egna ögon" hur det fungerar i praktiken att åka buss och spårvagn som rullstolsburen. För att få ökad kunskap om säkerhet och ansvar utökades gruppen med nationella aktörer till mötet 2007-01-18.

Mötet **2007-01-18** genererade många frågeställningar som redovisas nedan. Frågorna rör olika aspekter som exempelvis "Fasthållningsanordningar" eller "Transport" m.m. En del frågor kunde besvaras, framförallt vid nästföljande möte **2007-03-08**. Svaren som gavs är blåmarkerade och finns samlade under varje kluster med frågor.

Alla bilder är tagna **2007-02-27**, i samband med ett praktiskt test av rullstolar (manuella och eldrivna) i spårvagn och bussar, i Göteborg.

Vilka likheter/olikheter i bestämmelserna m.m. avseende rullstolar i kollektivtrafiken finns det? Kompletterar, täcker, motsäger de varandra?

Det kan konstateras att det finns olikheter i bestämmelser och praxis liksom bristande informationsutbyte. Rullstolstillverkarna har lite kunskap om förutsättningarna för kollektivtrafikens tillgänglighetsarbete och kollektivtrafiken har lite kunskap om behoven som uppstår med dagens rullstolsanvändning. Detta ger svårigheter för både brukaren, förskrivaren, upphandlaren, rullstolsleverantören och kollektivtrafiken.

1. Är busskonstruktörer medvetna om vilka behov som finns avseende mått på rullstolsplatser, d.v.s. vilka rullstolsmodeller det förskrivs i Sverige?
2. Är rullstolstillverkare medvetna om vilka förutsättningar som finns ur busskonstruktörens perspektiv?
3. Vet ansvariga för upphandling av rullstolar vilka bestämmelser som gäller i kollektivtrafiken för att kunna åka i olika färdmedel med rullstol?
4. Vet förskrivarna av rullstolar vilka bestämmelser som gäller i kollektivtrafiken för att kunna åka i olika färdmedel med rullstol?
5. Är brukaren informerad om att valet av rullstol kan påverka möjligheterna att använda kollektivtrafiken?
6. Finns det behov av att ta fram en **gemensam** svensk måttstandard utifrån brukarens behov, rullstolstillverkarnas och kollektivtrafikens förutsättningar samt politiska mål?

Busskonstruktörerna bygger bussar utifrån de krav som anges i upphandlingsunderlagen. Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF) har i "Buss 2000" tillsammans med trafikhuvudmän och entreprenörer enats om ett upphandlingsunderlag. I detta anges bl.a. de krav som gäller för tillgängligheten för personer med funktionsnedsättningar. I detta arbete har inte hjälpmedelsområdet deltagit.

Hjälpmedelsområdets aktörer är myndigheter såsom Läkemedelsverket och Socialstyrelsen som ger ut föreskrifter och allmänna råd, Hjälpmedelsinstitutet, upphandlingsansvariga för hjälpmedel till hälso- och sjukvården, branschorganisationer såsom Swedish Medtech, rullstolstillverkare och rullstolsförskrivare. Kollektivtrafiken har motsvarande aktörer såsom Vägverket, Banverket, Sjöfartsverket och Luftfartsstyrelsen som utfärdar föreskrifter, upphandlingsansvariga trafikhuvudmän, branschorganisationer som SLTF, färdmedelstillverkare och entreprenörer.

Det finns alltså ingen gemensam kunskap och värdegrund hos kollektivtrafiken, hjälpmedelsområdet och brukarna. Varje område arbetar för sig och utformar därmed en miljö utifrån sitt perspektiv. Det är heller inte allmänt känt att det råder olika förutsättningar, regelsystem och mått inom respektive område.

Detta kan få konsekvenser för kollektivtrafikresenären om man ex. inte är informerad om att ett visst val av rullstol kan innebära hinder att åka med kollektivtrafiken. Det kan också uppstå onödiga hinder när rullstolstillverkarna genom utformningen av sina bruksanvisningar begränsar möjligheterna att åka i t.ex. buss. Kollektivtrafiken anger i sin tur mått och viktbestämmelser utan att stämma av med hjälpmedelsområdet.

Vad innebär olika bestämmelser för resenären, medresenären, föraren, flygplatshållaren, hjälpmedelsförskrivaren, rullstolstillverkaren, fordonstillverkaren, övriga?

Rullstolsmått

Rullstolsmått för kollektivtrafiken bygger på "ISO 7193 Wheelchairs – Maximum overall dimensions". Maximala längden för en rullstol är 1200 mm + 50 mm, maximala bredden är 700 mm. I en studie i Storbritannien 1985 av drygt 900 rullstolsanvändare framkom att 80 % av deras rullstolar rymdes inom maxmått. Konsekvensen blir att resenären i Sverige inte kan åka buss om hon/han har en rullstol som inte motsvarar maxmått för 80 % av rullstolarna i den brittiska undersökningen.

1. Motsvarar måtten på rullstolarna i Sverige idag måtten på rullstolarna i Storbritannien 1985?
2. Kan vi genomföra en mätstudie i Sverige för att få veta om det är någon skillnad?
3. Det anges bara maximala mått. Behövs även mått för minsta bredd/längd/vikt för att ex. fastspänningen ska kunna fungera?

Mätstudien på rullstolar i Storbritannien från 1985 bekräftade att 80 % av rullstolarna föll inom ramen för ISO-standarden. Troligt är att detta motsvarar svenska förhållanden, men det är inte verifierat. Önskvärt vore att genomföra en mätstudie i Sverige. Det vore dessutom värdefullt att få fram kunskap om hur många som använder den allmänna kollektivtrafiken idag och med vilka rullstolar samt hur många som hindras från att åka p.g.a. måttbestämmelser.

Det finns också en europeisk standard för klassificering av eldrivna rullstolar, EN 12184:

- Klass A - kompakt rullstol huvudsakligen avsedd för **inomhusbruk** som inte nödvändigtvis klarar hinder utomhus.
- Klass B - rullstol tillräckligt kompakt och manövrerbar för inomhusbruk i begränsad omfattning samt för att klara hinder **utomhus i begränsad omfattning**.
- Klass C - rullstol, oftast stor, och inte nödvändigtvis avsedd för inomhusbruk men kapabel att köra långa sträckor och klara hinder **utomhus**.

Det är huvudsakligen klass B och i viss mån klass C som är aktuella för kollektivtrafiken.

Vad är en rullstol? Vad är en scooter?

Rullstolar är förflyttningshjälpmedel och ska uppfylla kraven i Direktiv 93/42/EEG om medicintekniska produkter. Enligt "Lag om Vägtrafikdefinitioner" hänförs elrullstolar med en konstruktiv hastighet på högst 15 km/t till fordonsslaget cykel. En scooter kan vara rullstol om den uppfyller kraven för rullstol. Om den inte uppfyller kraven för rullstol kan den exempelvis vara moped eller terrängfordon. Det förekommer på marknaden scootrar och andra anordningar som inte uppfyller kraven för något fordonsslag och som därför inte får användas annat än på inhägnat område. Vägverket utreder för närvarande om det ska införas ett nytt fordonsslag för rullstolar, scootrar och liknande anordningar.

En scooter är inte avsedd att användas i ett annat fordon. En scooter har inte den stabilitet som krävs och kan orsaka skador på passagerare i händelse av en olycka. Följaktligen kan en rullstolsburen person som använder en sådan typ av förflyttningshjälpmedel inte åka med det på bussen, spårvagnen eller tåget.

I ett färdtjänstfordon får brukaren ta med sig scootern men får inte sitta kvar i den utan måste flytta till ett säte i fordonet.

1. Har rullstolsförskrivaren denna kunskap och informerar brukaren?
2. Får brukaren denna information när hon/han köper scootrar m.m. i öppen handel?

Det är tveksamt om alla förskrivare och/eller försäljare idag har denna kunskap. Behov finns att hitta ett system för informationsspridning så att bl.a. förskrivare kan informera brukare att scootrar inte kan tas ombord på bussen, spårvagnen eller tåget.

Fasthållningsanordningar

Fasthållningsanordningar och fastsättningsremmar varierar mycket i sin utformning. En ISO-standard, ISO 10542 finns framtagen. Den innebär bl.a. att fasthållningsanordningen ska kunna hålla fast en rullstol stadigt då rullstolen utsätts för horisontella och vertikala krafter. Under påverkan av dessa krafter får rullstolen inte välta, vrida sig eller ändra position. En ISO-standard i sig är inte tvingande. Däremot hänvisar Vägverket till ISO-standarderna i sina föreskrifter vilket gör att det i fordon endast är tillåtet att använda fasthållningsanordningar och fastsättningsremmar enligt ISO-standarderna.

De flesta rullstolstillverkare följer idag ISO 7176-19, som bl.a. reglerar hur fastsättningsöglor ska se ut. Standarden är frivillig. Leverantörer har olika tydlig uppmärkning av infästningspunkter på rullstolar. Alla rullstolar har inte infästningspunkter. Alla rullstolar är inte krocktestade.

1. Finns det behov av att ta fram en **gemensam** svensk standard på dels fasthållningsanordningar, dels remmar och dels infästningsanordningar på rullstolen utifrån rullstolstillverkarnas och kollektivtrafikens förutsättningar?
2. Går det och är det önskvärt att i upphandling ställa krav på att **alla** rullstolar ska vara krocktestade samt ha uppmärkta infästningsanordningar?
3. Inom Europa varierar krav på fastsättning på tåg. Hur påverkar det en resenär i rullstol som reser från Sverige genom Europa med en svensktillverkad stol?

Det borde vara standard med krocktester och infästningsanordningar på rullstolar. Det är antagligen inte möjligt att ha en gemensam standard för hur infästningsanordningen på rullstolarna ska se ut. Däremot är det viktigt att den är tydligt markerad och att måtten överensstämmer med ISO-standarderna för remmar och fasthållningsanordningar. Det skulle kunna vara upphandlingskrav för rullstolar som är avsedda att kunna användas i kollektivtrafiken. Det är dock viktigt att hålla i åtanke att många rullstolar finns ute hos brukare idag som varken är krocktestade eller har uppmärkta infästningsanordningar.

Systemet med fasthållningsanordningar på buss och infästningsanordningar på rullstolar vid framlängesåkning leder idag många gånger till svårigheter, inte minst när bussföraren ska sätta fast rullstolen i mycket trånga utrymmen. Det finns idag tekniska lösningar framtagna för enklare hantering men dessa har inte fått tillräcklig spridning ännu.

När det gäller tåg så har frågan inte kunnat besvaras vilka krav på fastspänning det finns i Europa. I Sverige gäller följande: när ett färdmedel tillåter stående passagerare likställs personer som färdas i sin rullstol med dessa. På stående passagerare ställs inga krav på fastspänning och då ställs heller inga krav på att passagerare i rullstol ska vara fastspända.

Baklängesåkning

Alla rullstolstillverkare har inte kunskap om vilka bestämmelser som finns inom kollektivtrafiken. Flera tillverkare anger i sina bruksanvisningar att rullstol enbart får användas fastspänd i fordon. Detta bygger på traditionella krocktester, framlänges, fastspänd, enligt ISO 7176-19. Möjligheten att åka baklänges utan fastspänning har överhuvudtaget inte beaktats och det har heller inte genomförts krocktester av rullstolar utan fastsättning i bakåtvänt läge i färdriktningen.

Det finns tillverkare som väljer att ange att aktuell rullstol inte är lämplig som passagerarsäte, vilket innebär att man måste flytta över till annat säte vid färd.

Krocktester har gjorts i Storbritannien av baklängesåkning, som visat god säkerhet. I Sverige har inte tester av baklängesåkning utförts i någon större omfattning. Bedömningen från Vägverkets sida är att det inte är några problem att åka baklänges i låga hastigheter i stora fordon som bussar och spårvagnar utan att spännas fast.

1. Finns det förutsättningar hos rullstolstillverkarna att ta fram ett sortiment med rullstolar som kan användas i kollektivtrafiken och då även för baklängesåkning?
2. Bör krocktester baklänges utan fastspänning utföras även i Sverige?
3. Går det att bli tydlig i rullstolarnas bruksanvisningar om användningen av rullstol både fastspänd och inte fastspänd är möjlig och i så fall under vilka förutsättningar?
4. Är det möjligt att ta fram en ISO-standard som förenar krav på både mått och säkerhet?

Det finns idag ett stort antal rullstolar som kan användas i kollektivtrafiken. Däremot framgår det inte alltid i bruksanvisningen om rullstolen är användbar i kollektivtrafiken (vid fram- och/eller baklängesåkning) eller inte. Behov finns av en översyn hur bruksanvisningarna är formulerade utifrån användbarheten av rullstolen i kollektivtrafiken. Detta är en fråga för branschorganisationen Swedish Medtech. Det pågår också ett arbete med att ta fram en standard för krocktest sittande baklänges i färdriktningen i respektive land inom EU. I Sverige leds arbetet av SIS.

I dagsläget finns det inga förutsättningar för att ta fram en ISO-standard som förenar krav på både mått och säkerhet.

Vikt

ISO 7176-19 anger krav på rullstol för användning i fordon. ISO 10542 anger krav på fasthållningsanordning för rullstol. Båda anger att krocktest ska ske med utgångspunkt från en person i rullstol, där provrullstolen väger 85 kg (både elektriska och manuella) och dockan som används väger 76 kg är fastspända och färdas i 50 km och med en

kraft av 20 G. Belastningen som uppstår vid inbromsningen motsvarar 1600 kg. Om man lägger till en rullstol som väger 100 kg motsvarar belastningen vid inbromsningen 3600 kg.

1. Vad innebär det om rullstolsanvändaren tillsammans med rullstolen väger mer eller mindre än 161 kg?

I den kommande standarden för ISO 7176-19 och rullstolar kommer testen av stolarna anpassas till olika brukarvikter. Exempelvis skall en 102 kg docka användas om brukarvikten ligger över 95 kg. ATD (se tabell) står för dockvikt.

Table A.1 – Available ATD for seating testing

Occupant weight range kg	ATD size	Approximate mass of ATD kg (lb)
22 to 27	6 year-old child	22,5 (50)
27 to 38	10 year-old child	34,5 (76)
38 to 52	Small adult female	47,0 (104)
52 to 95	Midsize adult male	76,3 (168)
95 to 125	Large adult male	102,0 (225)

NOTE 1 For wheelchairs intended for use by adults, either the midsized adult male or large adult male ATD may be used.

NOTE 2 The midsized male ATD must be a Hybrid II or Hybrid III type. The other sizes of ATDs may be Hybrid II, Hybrid III, or VIP types.

NOTE 3 The ATD mass may be increased by attaching weighted material, such as lead sheeting, to the exterior of the ATD.

Det finns också de tillverkare av elektriska rullstolar som använder ordinarie rullstolar istället för en provrullstol för att kunna säkerställa att infästningar och stol klarar de belastningar de utsätts för och även kan visa att rätt vikter används.

Förteckningen "Bra hjälpmedel"

Hjälpmiddelsinstitutet (HI) har tidigare haft en förteckning "Bra hjälpmedel". Från och med 1 januari 2007 finns inte denna längre. Produkterna i förteckningen har i de flesta fall varit centralt upphandlade. I och med att HI:s arbete med central avtalsupphandling successivt avvecklas upphör också förteckningen över "Bra hjälpmedel". HI kommer dock att fortsätta arbetet med att prova hjälpmedel på uppdrag av hjälpmedelsleverantörer och andra.

1. Vilka möjligheter har HI att ge förslag/rekommendationer på kravspecifikationer till lokala upphandlingar?
2. Vilka möjligheter har HI att utforma listor över rullstolar lämpliga för användning i kollektivtrafik?

3. Vilka möjligheter har HI att förbättra kunskapsspridningen till förskrivare?

HI har i dagsläget inga möjligheter att svara på dessa frågor. Det pågår interna diskussioner. Det kan dock konstateras att det finns behov av stöd till upphandlare av rullstolar om rimliga kravspecifikationer avseende rullstolarnas användbarhet i kollektivtrafiken.

Ansvar

Trafiklagstiftningen är övergripande. Lagen om medicintekniska produkter ger ett ansvar både till tillverkaren och till förskrivaren. Tillverkaren ansvarar för att produkten är lämplig för avsett ändamål. Förskrivaren är personligt ansvarig för att produkten är lämplig och att brukaren kan använda och hantera den på avsett sätt.

Trafikhuvudmannen utarbetar resevillkor. Föraren är personligt ansvarig för att ha tagit ombord aktuell resenär med rullstol. Brukaren är ansvarig för att följa de instruktioner och anvisningar som ges av förskrivaren samt rullstolens bruksanvisning. För att kunna åka med rullstolen i kollektivtrafiken krävs kunskap både om rullstolens mått, vikt och infästningsanordningar.

- 1) Hur kan resenären få information om rullstolen får tas med på buss, spårvagn, tåg och flyg?
- 2) Hur kan resenären få information om rullstolens mått, vikt och infästningsanordningar?

Det är mycket viktigt att resenären kan få information om vilka mått rullstolen har och om den kan användas i kollektivtrafiken. Det finns måttangivelser i bruksanvisningen men dels behöver den informationen förenklas och dels behöver brukaren redan vid förskrivningen få information om användbarheten av rullstolen i kollektivtrafiken. Det i sin tur innebär att det finns behov av ett system för att ge förskrivarna all nödvändig information så att dessa i sin tur kan informera brukaren och diskutera valet av rullstol även utifrån användbarheten i kollektivtrafiken.

Utöver rullstolsmåttarna behöver brukaren även ha kunskap om infästningsanordningarna på rullstolen. Dessa finns idag i bruksanvisningen men borde också vara tydligt markerade på stolen. Det finns behov av att arbeta vidare med dessa frågor för att hitta enkla system för god informationsförmedling.

Transport

Vid transport i exempelvis flygplan behöver brukaren och flygplatshållaren enkel och tydlig information om hur rullstolen på ett säkert sätt fälls ihop, eventuella batterier kopplas ur och rullstolen återställs i användbart skick.

- 1) Hur kan bruksanvisningarna förbättras så att de ger den information som behövs för att rullstolen på ett säkert sätt kan fällas ihop, förvaras och återställas i användbart skick?

- 2) Är det möjligt att framställa rullstolsförpackning vid transport samt monteringsverktyg för säker transport av rullstol?
- 3) Finns det riktlinjer/bestämmelser för "parkering" av rullstolen när brukaren flyttar över till ett buss-/tågsäte?

Mycket information finns i rullstolens bruksanvisning. Denna kan vara för omfattande för att kunna användas vid resor. Det finns behov av kortinformation, f.f.a. inför flygresor med elrullstol. Denna information skulle kunna bestå av ett utdrag ur bruksanvisningen som kan fästas vid rullstolen och som visar hur man fäller ihop rullstolen och hur man kopplar ur batteriet. När det handlar om transport i bil behövs också information om hur man lyfter rullstolen på ett säkert sätt.

Frågan om rullstolsförpackning vid transport skulle möjligtvis brukare och/eller sortimentsgrupperna kunna diskutera med leverantörerna. Att införskaffa rullstolsförpackning kommer i så fall antagligen att bli ett egenansvar för brukaren. Monteringsverktyg behövs antagligen inte för de flesta rullstolsmodellerna.

Riktlinjer/bestämmelser för "parkering" av rullstolen när brukaren flyttar över till ett buss-/tågsäte har ännu inte diskuterats.

Arbetsgruppens slutsatser

Även om en del frågor har kunnat besvaras så konstaterade arbetsgruppen att långt ifrån alla blivit utredda. Många frågor kommer att kräva tid och engagemang. Till att börja med enades arbetsgruppen om tre områden att arbeta vidare med: sammanställning av information, spridning av information och nationell handbok för upphandling.

Det bildades en särskild grupp för att ta fram förslag till olika informationsblad som även skulle kunna användas på nationell nivå. Gruppen träffades **2007-06-05** och **2007-08-29**.

Arbetsgruppens förslag diskuterades och justerades 2007-09-03 och 2007-12-05.

4. Resultat

4.1 Sammanställning av information

Sammanställningen omfattar:

- 1 Informationsblad för resor med rullstol i kollektivtrafiken: buss, spårvagn, specialfordon, tåg och flyg
- 2 Exempel på monteringsanvisning vid flygresor
- 3 Mått på olika rullstolsmodeller.

Informationsblad för resa med rullstol i buss

Rullstolar och bussresor

Mått

Alla rullstolsmodeller ryms inte i bussar. Skriv upp dina rullstolsmått och jämför med måttbestämmelser för buss (se tabell nedan). Måtten på din rullstol hittar du i bruksanvisningen men kan skilja sig åt på grund av olika tillbehör. Fråga din förskrivare om du är osäker.

Mått på min rullstol:

Rullstolsmodell		Måttbestämmelser för buss (maxmått)
Totallängd		1200 mm
Totalbredd (mätt på bredaste ställe!)		700 mm
Vikt		300 kg (stol + resenär)
Fästpunkter	ja nej	
Är de markerade?	ja nej	

Rampen in till bussen har en lutning på maximalt 12 %.
Med scootrar, terrängfordon och liknande får du inte åka buss.

Fastsättning

- 1) Bussar som vanligen används i stadstrafik har särskilda rullstolsplatser som är utmärkta och som har rygg- och sidostöd. Där åker man baklänges, utan fastspänning.

Exempel på anvisad rullstolsplats UTAN fastspänning

Informationsblad för resa med rullstol i buss

- 2) Det finns bussar med anvisad rullstolsplats med fastspänningsanordning. Dessa bussar används vanligen i landsvägstrafik. Där det finns fastspänningsanordningar måste rullstolen vara fastspänd vid färden. Bussföraren hjälper dig med att spädda fast din rullstol. Fråga din förskrivare om det är svårt att hitta fästpunkterna på din rullstol. Kontrollera detta före din resa. Där det finns bälten till passagerare ska dessa användas.

Exempel på anvisad rullstolsplats MED fastspänning

Informationsblad för resa med rullstol i spårvagn

Rullstolar och spårvagn

Mått

Alla rullstolsmodeller ryms inte i spårvagnar. Skriv upp dina rullstolsmått och jämför med måttbestämmelser för spårvagn (se tabell nedan). Måtten på din rullstol hittar du i bruksanvisningen men kan skilja sig åt på grund av olika tillbehör. Fråga din förskrivare om du är osäker.

Mått på min rullstol:

Rullstolsmodell		Måttbestämmelser för spårvagn (maxmått)
Totallängd		1200 mm
Totalbreddredd (mätt på bredaste ställe!)		700 mm
Vikt		250 kg (stol + resenär)

Rampen in till spårvagnen har en lutning på maximalt 12 %. Med scootrar, terrängfordon och liknande får du inte åka spårvagn.

Fastsättning

Spårvagnar har särskilda rullstolsplatser som är utmärkta och som har rygg- och sidostöd. Där åker man baklänges, utan fastspänning.

Exempel på anvisad rullstolsplats

Rullstolar och resor med Specialfordon (färdtjänstbuss)

Mått

För att säkerställa både hög trafiksäkerhet och god samplanering så behövs kunskap om rullstolens mått vid bokningstillfället. Därför har rullstolsmodeller delats in i fem olika klasser, så kallad SLTF*-klassning. Klassningen bygger på längd, bredd, vikt och rullstolens vändradie. Måtten på din rullstol hittar du i bruksanvisningen men kan skilja sig åt på grund av olika tillbehör. Fråga din förskrivare om du är osäker.

Mått på min rullstol:

Rullstolsmodell	
Totallängd	
Totalbredd (mätt på bredaste ställe!)	
Vikt (stol + resenär)	
Vändradie (gäller endast elrullstol)	
Fästpunkter	ja nej
Är de markerade?	ja nej
SLTF-klass	

Utifrån de mått din rullstol har kan du ange den SLTF-klass din rullstol tillhör enligt nedanstående tabell. Överstiger din rullstol dessa mått vänder du dig till den som utfärdar färdtjänststillstånd.

SLTF:s Rullstolsklassning vid resa i specialfordon

Storlek (cm)	Vikt (kg)	Vändradie (cm)	SLTF Klass
130x75	<50	<100	1
130x75	<100	<130	2
150x85	<200	<150	3
150x85	>200	<150	4
150x85	>200	>150	5

Exempel på rullstolsplats i ett specialfordon

Informationsblad för resa med rullstol i Specialfordon

Rampen in till bussen har en lutning på maximalt 15 %.

Fastsättning

Vid resa i specialfordon ska rullstolen alltid spännas fast. Föraren hjälper dig med att spänna fast din rullstol. Fråga din förskrivare om det är svårt att hitta fästpunkterna på din rullstol. Kontrollera detta före din resa. Där det finns bälten till passagerare ska dessa användas.

*) Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF) är läns- och lokaltrafikens branschorganisation.

Informationsblad för resa med rullstol i tåg

Rullstolar och tågresor

Mått

Alla rullstolsmodeller ryms inte på tåget. Skriv upp dina rullstolsmått och jämför med måttbestämmelser för tåg (se tabell nedan). Måtten på din rullstol hittar du i bruksanvisningen men kan skilja sig åt på grund av olika tillbehör. Fråga din förskrivare om du är osäker.

Mått på min rullstol:

Rullstolsmodell		Måttbestämmelser för tåg (maxmått), se dock text nedan
Totallängd		1200 mm
Totalbredd (mätt på bredaste ställe!)		700 mm
Vikt		Se nedan

De mått som anges gäller för nytilverkade tåg. Eftersom det finns äldre tåg i trafik måste du ta kontakt med det järnvägsföretag du skall åka med för att kunna vara säker på vad som gäller för din resa.

Den vikt (rullstol + resenär) som olika järnvägsföretag kan hantera beror på vilken typ av lyftanordning/ramp tågen är försedda med. Man kan hantera vikter på 225 kg, i många fall mer, men för att vara helt säker på vad som gäller för just din resa måste du kontakta det järnvägsföretag du skall åka med.

Med scootrar, terrängfordon och liknande får du inte åka tåg.

Informationsblad för resa med rullstol vid flygresor

Flygresor med elektriska rullstolar och med manuella rullstolar med elektriska funktioner

På flygresor transporteras rullstolen alltid i lastutrymmet. Måtten på lastluckan varierar och kan skilja sig åt beroende på flygplanstyp.

Innan du reser

1) Mått

Vid bokning av flygresor måste du ange transportmått på din rullstol. Transportmått anger längd, höjd, bredd och vikt när rullstolen är hopfälld, med hjulen på. Måtten på din rullstol hittar du i bruksanvisningen men kan ibland skilja sig åt på grund av olika tillbehör. Fråga din förskrivare om du är osäker.

Transportmått på min rullstol:

Rullstolsmodell		
Längd	Inklusive benstöd	Exklusive benstöd
Höjd	Ej hopfällt ryggstöd	Hopfällt ryggstöd
Bredd	Inklusive armstöd	Exklusive armstöd
Vikt		

2) Batterier

Om du har en elektrisk rullstol eller en manuell rullstol med elektriska funktioner måste du vid bokning av flygresor ange vilken typ av batteri din rullstol har. Gelbatterier är det vanligaste. Uppgifter om rullstolens batterier finns i bruksanvisningen.

Typ av batteri	

Informationsblad för resa med rullstol vid flygresan

3) Monteringsanvisning vid flygresan

Se efter om du på leverantörens hemsida kan hitta "Monteringsanvisning vid flygresan", ett informationsblad som kan fästas på rullstolen och som hjälper personalen på flygplatsen att se hur rullstolen fälls ihop och hur batterier hanteras vid flygresan.

När du reser

Rullstolen fraktas alltid i flygplanets lastutrymme. Antingen får du lämna rullstolen vid flygplansdörren eller vid incheckningen. I så fall får du hjälp med att flytta över till en av flygplatsens rullstolar.

Om olyckan är framme och rullstolen skulle ha skadats eller gått förlorad under flygresan är det mycket viktigt att du anmäler skadorna/förlusten genast, **innan** du lämnar flygplatsen.

Mer information kan du hitta i luftfartstyrelsens flygresehandbok för funktionshindrade <http://www.luftfartsstyrelsen.se>

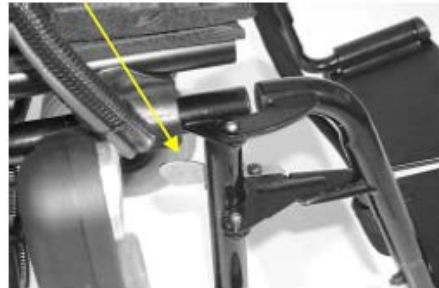
Exempel på monteringsanvisning vid flygresor

Exempel Clou Handicare

Monteringsanvisning vid flygresor

(+ vilken sorts batteri)

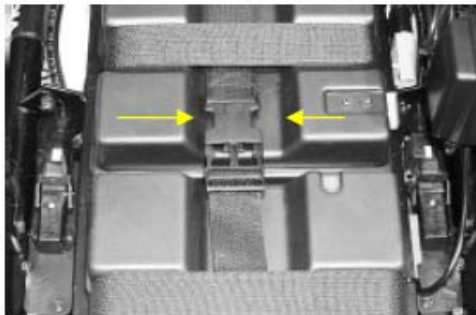
Fotstöd (+engelska)

Armstöd (+engelska)

Batterifrånskiljare eller bryta ström mellan batterierna på annat sätt eller om detta inte är möjligt ta loss batteriet (+engelska)

Mått på olika rullstolsmodeller

Elrullstolar klass B inne/utebruk

På de allra flesta stolarna kan sittbredden på sitsen justeras vilket kan påverka totalbredden och göra elrullstolen bredare än angivet mått.

Utgången modell hos
leverantören
Ingår i Västra Götalands
sortiment

Modell Leverantör	Max Brukarvikt kg	Total längd cm	Chassits bredd cm	Rullstolens Vikt kg
Allround 900 LB Mecical	140	114	62-66	100
Allround 970 LB Medical	120	114	62-66	100
Compakt 905 LB Medical	130	103	60	80
Clou LB Medical	130	110	59	66
Mistral Invacare	120	108	62	67
Garant 63 Invacare	100	107	62	57
Mirage Invacare	120	104	53-65	72
Dragon Invacare	125	103	58-63	100
Samba Sunrise	120	95	61	75
Max 90 Permobil	uppgift finns ej	106	65	108
Super 90 Permobil	uppgift finns ej	116	65	118
Chairman I Permobil	120	110	64	130
Chairman II Permobil	120	110	66	145
Chairman HD Permobil	200	112	70	165
C500 Permobil	120	115	65	158
C400 Permobil	120	108	61	155

Modell Leverantör	Max Brukarvikt kg	Total längd cm	Chassits bredd cm	Rullstolens Vikt kg
C300 Permobil	120	108	62	112
Entra Permobil	100	121	61	125
Street Permobil	120	118	63	155
Moover 85 Invacare	100	110	64	90
Moover 95 Invacare	150	120	65	125
Dx Kompakt RVS Rehab	125	87 utan benstöd	62	120
Jazzy 1121 Minicrosser	150	89 utan benstöd	65	148
Tornado Invacare	125	110	60-69	125
Typhoon Invacare	150	116	60-69	140
Eligo Handicare	120	115	64	138
Balder Finess Etac	120	88 med uppfällda fotplattor	64	130
Storm Invacare	100/150	110	63	114
Storm3 Invacare	150/200	110	63	130
Puma Handicare	160	110	65	135
Quickie F55 Sunrise	127	110	64	110
B 500 Otto Bock	120	94	64	95
B 600 Otto-Bock	120	94	64	105
Balder Liberty Etac	120	100 med uppfällda fotplattor	65	130

Elrullstolar klass C utebruk

Modell Leverantör	Max Brukarvikt kg	Total längd cm	Chassits bredd cm	Rullstolens Vikt kg
C 1000 Otto Bock	200	108	64	115
Touring 928 LB Medical	150	123	68	150
Trax Permobil	135	122-142	69	170
X850 Permobil	136	126-146	72	190

version
080101

(Sammanställt av Barbro Nohlqvist, Område Hjälpmedel).

Manuella rullstolar

Samma modell av manuell rullstol finns i många olika sittbredder. Det är därför svårt att lista vilka manuella rullstolar som kan användas i kollektivtrafiken. Det är sittbredden på den aktuella rullstolen som begränsar om den kan användas i kollektivtrafiken.

Beräkna sittbredd + bredd för drivhjul. Bredden på drivhjulspår varierar mellan ca 20 cm till 28 cm beroende på modell, om rullstolen har vårdarmanövrerad broms eller på annat sätt utflyttade drivhjul.

Längden på den manuella rullstolen är inget problem om inte ryggstödet måste vara bakåtvinklat eller vinkelställbara benstöd måste vara uppfällda vid färd i fordonet. Då kan stolen bli för lång.

Totalbredden på respektive rullstolsmodell för manuella rullstolar inom sortimentet för Västra Götaland framgår i sortimentsöversikten på Område Hjälpmedel's hemsida.

www.vgregion.se/vgrtemplates/BildRightPage_59165.aspx

(Sammanställd av Carina Jönsson, Område Hjälpmedel)

4.2 Spridning av information

Om rullstolsanvändaren ska kunna åka kollektivt måste hon eller han ha kunskap om måtten på sin rullstol och måtten som gäller inom kollektivtrafiken. För att alla brukare ska kunna få denna kunskap krävs en bred informations-spridning.

Informationsbladen förvaltas av Hjälpmedelsinstitutet och länkas till följande hemsidor:

- Västra Götalands "Handbok för förskrivning av personliga hjälpmedel"
- Regionservice, område hjälpmedel, Västra Götalandsregionen
- Flygresehandboken
- Västtrafik/trafikhuvudmannens hemsida
- ev Samtrafiken
- ev SJ
- ev Vägverket
- ev Hjälpmedelsinstitutet
- ev Banverket

Det finns även möjlighet för handikapporganisationer och återförsäljare av rullstolar att länka till informationsbladen på sina hemsidor.

Det räcker dock inte att veta vilka rullstolsanvändare som kan åka kollektivt idag. För att förbättra möjligheterna att åka kollektivt med rullstol måste rullstolstillverkarna och kollektivtrafiken samverka när nya rullstolar utvecklas och när nya fordon utformas. För att kunna förbättra tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning är krav på utformning av rullstol och fordon lika viktiga. Kompromisser är möjliga. Diskussion krävs för att utreda vidare hantering. Det första steget är ett förbättrat informationsutbyte och kontinuerligt samarbete. Deltagande parter i detta arbete bildar ett nätverk som träffas årligen med varierande ordförandeskap. I samband med dessa träffar uppdateras denna rapport.

Samarbetet över gränserna har redan under projektets gång gett resultat. Som ett exempel så har det inom branschorganisationen Swedish MedTech lyfts frågan om hur bruksanvisningarna för rullstolar borde vara utformade avseende användning i kollektivtrafik.

4.3 Nationell handbok för upphandling

I "Buss 2000" redogörs för huvudmannakrav på bussar i linjetrafik. Rapporten kan utgöra en del av huvudmannens förfrågningsunderlag vid upphandling av trafik. "Buss 2000" förvaltas av trafikhuvudmännens branschorganisation SLTF (Svenska Lokaltrafikföreningen).

Hjälpmedelsinstitutet har tidigare samordnat nationella ramavtalsupphandlingar av rullstolar. Detta arbete avvecklas idag och ersätts av lokala upphandlingar. Hjälpmedelsinstitutet erbjuder stöd i lokala upphandlingsprocesser. Då Hjälpmedelsinstitutet med stor sannolikhet även i fortsättningen kommer att förvalta

kravspecifikationer inför upphandling av rullstolar, borde dessa kompletteras med adekvata krav avseende användbarheten av rullstolar i kollektivtrafiken.

Var sin manual för upphandling av buss (kollektivtrafiksfordon) respektive rullstol skulle också underlätta kontinuerliga jämförelser och avstämda justeringar av båda manualerna – för att förbättra möjligheterna för rullstolsanvändare att åka kollektivt!

5. Referenslista

- 5.1 Lag om medicintekniska produkter
www.socialstyrelsen.se/patientsakerhet
under baskunskap, under regelverk
- 5.2 Kravspecifikation Manuella rullstolar och Eldrivna rullstolar (båda giltiga fr.o.m. 2004-03-01)
www.hi.se
- 5.3 Vägverkets föreskrifter om ändring i föreskrifterna (VVFS 2003:22) om bilar och släpvagnar som dras av bilar, VVFS 2005:65
www.vv.se
- 5.4 Västtrafik
www.vasttrafik.se
- 5.5 Flygresehandboken
www.luftfartsstyrelsen.se
- 5.7 Banverket
www.banverket.se
- 5.8 Handbok för förskrivning av personliga hjälpmedel
www.vgregion.se/hjalpmedelshandbok
- 5.9 Handikappkommittén
www.vgregion.se/handikappkommitten
- 5.10 Buss 2000
www.sluf.se
- 5.11 Autoadapt
www.autoadapt.se